

Довбня Віктор Миколайович

Доктор філософських наук, доцент

Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

імені К. Д. Ушинського (м. Чернігів, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-6860-4730>

e-mail: prorector_chippo@ukr.net

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ СЛОВНИК ЯК ЖИВИЙ СКАРБ
СПІЛКУВАННЯ**

Рецензія на книгу: «Філософія науки і культури: словник». За редакцією Н. Хамітова. Київ: КНТ, 2024. 437 с.

Резюме

Рецензію присвячено аналізу нового міждисциплінарного дослідження відомих в Україні й за кордоном філософів за редакцією члена-кореспондента НАН України Назіпа Хамітова «Філософія науки і культури: словник», що побачив світ у видавництві КНТ, яке тривалий час працює на вітчизняному книжковому ринку гуманітарної літератури. Підкреслено актуальність цього словника, виокремлено ключові філософські ідеї, концепти, поняття, екзистенціали, неологізми, когнітивні метафори та категорії науки і культури, на яких сфокусовано увагу студентів, аспірантів, викладачів і вчених, а також широкого кола інтелектуалів, усіх тих, хто шукає відповіді на вічні філософські питання щодо буття людини в науці й культурі.

Ключові слова: наука; культура; філософія науки; філософія культури; філософія людини; філософська антропологія; методологічна культура; метаантропологія; академізм; світогляд; новий гуманізм; свобода; любов; екзистенція; психоаналіз.

Екзистенціальні проблеми людини (сенса людського буття в умовах війни та миру, можливості його осягнення й досягнення), найболючіші соціальні й філософські колізії, світоглядна невизначеність і екзистенціальна напруженість, загроза омніциду – загального термоядерного знищення

– цілий клубок вузлових ситуацій накопичилися в сучасному світі, які свідчать про фундаментальну антропологічну кризу. Парадоксальність такої ситуації полягає в тому, що вона не тільки сповнена трагічними протиріччями буття людини, але й знаменує появу нових способів осягнення світу, нових орієнтирів людських пошуків, зміну інтелектуальних стратегій і нових підходів до викладу філософського знання. Рецензований словник демонструє націленість на постійне творче оновлення основ науки і культури з любов'ю до людини й вірою в потенціал мудрості. Викладені в словнику екзистенціали людського буття стають тими наскрізними смисловими лініями, котрі орієнтують на мінливість фатуму, можливість протистояння хаосові й добуттеві безодні, породжують глибинну зміну стратегій і смислів існування. Дослідник має володіти новим понятійним апаратом, який визначає філософський дискурс ХХІ століття, бути на вістрі найболючіших проблем сучасної світової гуманістики.

Творення синтезованого міждисциплінарного й транснаціонального інтелектуального дискурсу як нового напрямку філософських студій викликане необхідністю піднесення самої ідеї Словника, прагненням поєднати персональні сенсожиттєві поривання авторів статей з їх уявленнями про Абсолют і відносною застарілістю академічних філософських енциклопедично-словникових видань. Вельми симптоматично, що важлива подія 2002-го (рік видання в Україні «Філософського енциклопедичного словника» за науковим редагуванням академіка НАН України Володимира Шинкарука) увиразнює нові обрії словникового опрацювання філософського дискурсу [1]. Словник урахував як нові загальноцивілізаційні світоглядні й методологічні позиції філософії, так і здобутки української філософської думки, що відмовилася від ідеологічної заангажованості й догматизму.

Однак уже минула майже чверть століття й виникла потреба оновити словникову аналітичну літературу в галузі філософії, ширше, гуманістики у зв'язку з новими аспектами поглядів на проблему взаємозв'язку людини і світу, усвідомленням трагічних протиріч людського буття, акцентуванням здатності нового гуманізму як стратегії світогляду, що властивий архетипам української культури, протистояти хаосу та злочинам проти людяності. Очевидно, парадигмальні зрушення, котрі відбулися в Україні на межі століть і тисячоліть, мали значущість не лише науково-філософську, а й загальнокультурну та політичну. Зміна стратегій філософування між класикою і посткласикою, усвідомлення тих обставин, що пов'язані з труднощами перекладу філософських текстів, прагнення полегшити спілкування між мовами і культурами, викликали появу потужного міжнародного гіпертекстового видання, що отримало назву «Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей», здійсненого фахівцями з різних

країн Європи, Америки та Азії під керівництвом французької філософині й перекладачки Барбари Кассен [2]. Ідею перекладу Словника «неперекладностей» іншими мовами запропонував український філософ і громадський діяч Костянтин Сігов і разом з українською командою здійснив публікацію значного обсягу його текстів у перекладі з французької. Продуктивний і дієвий діалог України та Європи привів до появи п'ятого тому «Європейського словника філософій: український контекст. Лексикон неперекладностей» [3].

Водночас з'явилися нові приклади словникового філософського дискурсу як персонального (приміром, «Філософський словник» М. Булатова, де читач знайшов основні поняття етики, естетики, філософії природи та історії, гносеології, онтології тощо, а також усі значні персоналії філософії [4]), так і колективного авторства («Тематичний словник» з філософських наук, укладений для «Великої української енциклопедії», що містить понад 3,2 тис. гасел за загальною редакцією д. і. н., професора А. М. Киридон [5]).

Потреба в збагаченні філософської мови новими концептами провочувала новий мисленнєвий досвід, багатший від традиційного. У найзагальнішому плані ним виявився міждисциплінарний підхід у галузях філософії науки, філософії культури як евристична знахідка українського філософа Назіпа Хамітова й міжнародного творчого колективу дослідників під його керівництвом і координацією. Міждисциплінарність, що сприяє подоланню дисциплінарної обмеженості та надмірно вузької спеціалізації наукових дисциплін, постала свого роду смисловим осередком тріади: філософія, наука, культура. Пропонований читачеві словник «Філософія науки і культури» написаний міжнародним колективом на основі досвіду викладання авторами двох важливих напрямків філософського знання – філософії науки і філософії культури та авторських досліджень їх взаємообумовленості в сучасному контексті. Метафора словника як скарбу поновому відкриває в тезаурусі сенс скарбу спілкування в горизонті вічних філософських питань. Розуміння сенсу скарбу в координатах філософської антропології як метаантропології передбачає подолання власної обмеженості й можливості через складну й невпинну роботу духу пройти шлях від буденного буття людини до метатегоричного.

Ідея створення Словника з актуальних понять філософії науки і культури в цікавій, творчій і лаконічній формі належить Назіпу Хамітову. Саме він запропонував концептуальний підхід «покрокового» розвитку гуманітарної термінології у вигляді публікації в Словнику окремих авторських чи співавторських статей. Як пояснює науковий редактор словника, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії НАН України, Президент

Міжнародної асоціації філософського мистецтва Назіп Хамітов – ініціатор проєкту, він прагнув максимально зберегти логіку міркувань і (що особливо важливо) неповторний авторський стиль кожного з колег.

Соціокультурні процеси в умовах сьогодення вимагають зміни світоглядних цінностей і стратегій людини XXI століття. Культура як процес і результат освоєння людиною світу визначає спосіб буття і світовідчужання людини, продукує нові сенси й моральні орієнтири, культивує повагу до Читача. Цьому сприяє активний обмін думками, організація і проведення конференцій, семінарів, дискусій, під час яких відбувається формування та поглиблення гуманітарної термінології й водночас зв'язується компас, як українська філософська думка співвідноситься з іншими філософськими традиціями і школами, актуалізує напрям «філософія науки і культури».

Словник «Філософія науки і культури» містить близько 300 статей та пропонує читачеві список літератури з проблематики «філософія науки і культури» – 194 найменування праць сучасних авторів українською та англійською мовами. Змістова наповненість словника становить 241 статтю, написаних одноосібно (Назіп Хамітов – 176; Людмила Шашкова – 27; Світлана Крилова – 17; Лариса Рижко – 8; Ярослав Любимий – 4; Володимир Рижко, Сергій Таранов, Василь Драпогуз – по 2; Сільвія Мінева, Євген Мулярчук, Валерій Жулай – по 1). Над низкою статей працювали декілька співавторів. Так, 42 статті Н. Хамітов написав у співавторстві з С. Криловою, по 1 – з Ларисою Рижко та Володимиром Рижком. Світлана Крилова більшою мірою розробляла концептуальний підхід щодо 4 термінів, написаних у співавторстві з Назіпом Хамітовим та 1 – із Вселеною Світлою. Сільвія Мінева домінувала в інтерпретаціях, ідеях, підходах щодо 2 термінів, присвячених етичній проблематиці, написаних спільно з Назіпом Хамітовим та 1 – у співавторстві з Назіпом Хамітовим і Світланою Криловою.

Отже, Назіп Хамітов як редактор намагався поповнити словник не тільки одноосібно кількісно, за рахунок висвітлення множини філософських понять і термінів із сучасної проблематики науки і культури, а й упливав своїм самостійним, критичним і творчим світоглядом на створення інтелектуальної атмосфери своїх колег. Володіючи філософським світоглядом як складним метафізичним явищем і завдяки безупинній роботі духу, в основі якого лежить воля до співтворчості, Н. Хамітов, використовуючи методологію метаантропологічного потенціалізму, розроблену ним у співавторстві з академіком НАН України С. Пирожковим [6], своєю катарсичною націленістю актуалізував процес творчості й співтворчості під час аналізу багатьох феноменів людського буття, які потребували нового осмислення й концептуалізації. Антропологічна творча співдія Н. Хамітова з іншими авторами словника і навпаки авторів статей з редактором активувала зусилля щодо більш повного розкриття й висвітлення феноменів

науки і культури, здобутків світової філософської думки. Безумовно, зміст словника не охоплює всієї проблематики філософського осмислення взаємовідношень науки і культури та й сама наука і культура продовжують невинно розвиватись, тому авторський колектив, як ми бачимо, відкритий до діалогу, співтворчості й передбачає можливість подальшого доповнення й творчого доопрацювання матеріалу.

Безперечним теоретико-методологічним набутком цього словника, на погляд рецензента, є інтерпретація образу світу. Ця філософська категорія, що позначає буття, характеризується трьома основними складниками: самодостатністю, визначеністю і завершеністю. Такий спосіб тлумачення образу світу змінює традиційні уявлення про співвідношення буття й світу. Він націлює, зокрема, на пізнавально-творчу активність людини в осягненні світу, але не в царині «чистого пізнання», а в переживанні світу людиною, її особистісного світосприйняття. Автор відповідної статті Н. Хамітов розглядає образ світу в контексті української інтелектуальної традиції та в методологічних координатах метаантропології. Звідси образ світу людини постає таким, що перебуває як поза людиною, так і всередині неї. Відповідно категорія «світ» витлумачується в поняттях філософії Г. Сковороди як «мікросвіт» і «макросвіт». Таке бачення світу людини тяжіє до гармонізації зовнішнього і внутрішнього, матеріального і духовного та з'єднання у світі культури. Єднання цих типологій дозволяє Н. Хамітову стверджувати, що шлях становлення особистості – це неповторне екзистенціальне розуміння людського світосприйняття шляхом трансценденції, коли реальний світ виходить за межі людини та її світу. Відтак у Н. Хамітова йдеться про перехід від «відчуття одиницності світу» до «переживання цілісної множинності світів». Об'ємне розуміння індивідуально-особистісного світосприйняття дає підстави українському філософові висловити просту й водночас метаантропологічно насичену ідею: «якщо буття людини як індивіда – це буття у світі, то буття особистості – це буття у світах».

Від самого початку полем дослідження авторів словника стали міркування стосовно проблем філософської антропології – філософії людської природи, становлення світогляду, меж людини і людського, екзистенціальні виміри людського буття, що робить її метаантропологією як філософією трансцендування, тобто глибинного розвитку людини. Відтак, постали такі цікаві словникові статті, як «філософська антропологія», «метаантропологія» (Н. Хамітов), «трансценденція» (Н. Хамітов, С. Крилова), «соціальна метаантропологія», «культурна метаантропологія», «метаантропологічний потенціалізм» (С. Крилова).

Особливе місце в словнику приділено осягненню екзистенціалів – вузлових ситуацій людського буття, що переважно пов'язані з його граничними і трагічними проявами й породжують глибинну зміну стратегій і

смыслів існування. Поняття «екзистенціал» дарує людині відкриття смислу життя, смерті, безсмертя. Тому все, що мовилося раніше про особливості світосприйняття і світоосягнення, відсилає нас до фундаментально насичених статей, котрі концептуалізовані Н. Хамітовим і надруковані під назвою «світогляд буденний», «світогляд особистісний», «світогляд філософський», «гуманізм», «новий гуманізм». До сфери метаантропології потрапляє значна частина екзистенціальних вимірів буття людини, викладених у статтях за авторством Н. Хамітова, власне, «екзистенція», «екзистенціал», а також «екзистенціалізм» (спільно з С. Криловою), «екзистенціальна антропологія», «гранична ситуація», «доля», «дух», «духовність і душевність», «буденність», «самотність», «переживання», «туга», «усамітнення», «усамотнення» (неологізм метаантропології).

Зміст словника має чітко визначений стрижень: автори статей спрямовують увагу читача на сучасну проблематику філософського осмислення взаємовідношень науки і культури. Характер викладу матеріалу показує, що автори, з одного боку, намагаються дотримуватись усталених поглядів, того, що відклалось у житті й пізнанні, а з іншого – їхні роздуми є результатом власних теоретичних і прикладних досліджень минулих десятиліть. Такий підхід відкриває досить широке поле для новаторства в складанні словника. Кожен автор вибудовує свою філософію як певну систему перспективних ліній індивідуального світобачення і світосприйняття. Переконаливим прикладом такого викладу матеріалу стали статті «деконструкція», «дискурс» (Я. Любивий), «демаркації проблема», «парадигма», «філософія науки» (Л. Шашкова), «технонаука» (Л. Рижко).

Вочевидь перед нами – абрис цілісного словника сучасних термінів філософії науки і філософії культури. Не будемо поспішати з висновками щодо безумовності чи вразливості його наріжних концептів. Слід пам'ятати, що вони розроблялись як реакція на монологічну філософію модерну, де кожне вчення вважає себе єдино правильним і завершеним. Тут ідеться не просто про зміну дорожньої карти ключових понять філософії науки і філософії культури. Словник, на наш погляд, є унікально ємним акумулятором знань про цінності сучасної науки і культури, виявляє потужну інтелектуальну енергію як неоціненного живого скарбу спілкування, якого нас намагаються позбавити і який відстоюють автори своєю інтелектуальною звитягою.

Назіпу Хамітову належить авторство афоризму: «Цінністю науки є істина, а цінністю культури є людина» [7, с.7]. Ціннісні аспекти стратегії взаємодії людини зі світом науки і культури мислитель з'ясував таким чином: наука робить культуру сильнішою, культура ж актуалізує в ній моральний вибір – відповідальність за наслідки відкриттів і впроваджень. Розвиваючи цю думку, Н. Хамітов діагностує два екзистенційні принципи

взаємообумовленості цих важливих напрямків філософського знання. Перший він пов'язує з тим, що без науки культура втрачає вплив на людину, а другий призводить до того, що без культури наука втрачає зв'язок із людяністю. Отже, Н. Хамітов послідовно відтворює взаємопроникнення, взаємостимуляцію філософії, науки і культури, актуалізує взаємодію науки з іншими культурними формами в сучасному філософському дискурсі.

Вдумливий читач не може не помітити, що наявна тут взаємодія науки, культури і філософії містить чимало мотивів, суголосних із першою великою працею Фрідріха Ніцше «Народження трагедії з духу музики» (нім. *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*), де автор у притаманному йому есеїстичному стилі як способу буття філософії в культурі зробив спробу досягти гармонії понятійного й образного. Таку гармонію Н. Хамітов називає смислообразом. Річ у тім, що в теоретичній філософії логіка понять перемагає логіку образів і почуттів, а в есеїстичній філософії зв'язок ідей не є необхідним, а здійснюється «методом вільного мислення» (Ф. Шлегель). Відтак, такими не простими та безболісними виявилися чуттєво-інтуїтивні та рефлексивно-антропологічні наслідки внутрішнього переживання для свідомості Ф. Ніцше, коли він стверджував, що наука, мистецтво й філософія настільки переплелись у ньому, що йому впору «народити кентавра». Інтуїтивно-співтворчий акт есеїстичного філософування Ф. Ніцше як незавершеного і розімкнутого знаходить вихід у тому, щоб «подивитися на науку під кутом зору художника, а на мистецтво ж – під кутом зору життя...» [8]. Чи не тому такими світоглядно-насиченими є статті «філософська есеїстика», «філософська афористика», «філософське мистецтво», «афоризмотерапія», «філософська культура», «філософська публіцистика», «філософський текст» (Н. Хамітов); «філософський психоаналіз», «філософська арт-терапія» (Н. Хамітов у співавторстві зі С. Криловою), у яких мислителі через основне протиріччя нашого часу торкаються вічних проблем людини і світу. Тут відчувається загострена присутність власного Я, що не менш важливо, ніж зміст проблеми, оскільки безпосередньо виражаються духовні й душевні стани філософа, що викликає більше співпереживання тексту й особистісну відкритість читача.

Варто також сказати про те, що словник так чи інакше охоплює не тільки концепт «наука» як складну й багатоаспектну сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення й теоретична систематизація об'єктивних знань про реальність, а й розглядає екзистенціальні й мета-антропологічні аспекти науки як сфери культури, в якій відбувається теоретичне моделювання людини і світу. Тому він у суттєвих рисах розкриває такі терміни, як «етос науки», «наукове дослідження», «наукове знання», «наукова революція», «наукова школа», «філософія науки», «наукова картина світу», «наукове мистецтво» (Л. Шашкова).

Інтелектуально витонченими, етично й аксіологічно відповідальними з практичного погляду є тлумачення екзистенціальних і метаантропологічних чинників науки як сфери культури, зосереджених у статтях: «академізм», «академічна доброчесність», «академічна філософія», «академічний діалог», «воля до наукової новизни» (Н. Хамітов), «академічна харизма» (С. Крилова).

Автори статей об'єднали свої зусилля заради спільної мети – пошуку істини, що значно ширше за адекватну відповідність дійсності. Тому однією з домінуючих дослідницьких настанов авторів словника є «воля до істини». Не менш важливо те, що ця книга воєнного часу проливає світло на дух нескореного українського народу, який в екзистенціальній війні виявляє волю до перемоги і до справедливого миру. Війна проти агресора заради права українського народу на життя, боротьба за свободу, суверенітет і цивілізаційну суб'єктність України, що ціною неймовірного напруження сил протистоїть тоталітаризму і неототалітаризму – усе це потребувало особливої мови у викладенні низки статей, пов'язаних із ситуацією людського буття й культури, коли протиріччя гранично посилюються, набули деструктивних форм і досягли рівня антагонізмів. Така ситуація людського буття потребувала зміни світоглядних цінностей і стратегій людини ХХІ століття, що й засвідчують статті «війна», «гібридна війна», «гуманізм», «новий гуманізм», «воля до справедливості», «воля до влади», «мир», «цивілізаційна суб'єктність», «культура», автором яких є Н. Хамітов.

Будемо сподіватися, що в майбутньому виданні словника з'являться концепти «екзистенціальна війна», «справедлива війна», «визвольна війна», «перемога», «воля до перемоги». Видання словника неможливо відокремити від історичного тла й сьогодення, що накладає свій відбиток на висвітленні війни за Незалежність. Окремі розвідки мають бути присвячені антропологічній термінології Григорія Сковороди, інших українських філософів, представників Київської світоглядно-антропологічної школи.

Амбітною метою редактора словника було не просто створити довідкове видання, що нарощує ерудицію, а книгу, котра сприяє розширенню горизонтів мислення й актуалізує філософський світогляд – самостійний, критичний, творчий, системний та цілісний – такий, що переборює власну обмеженість і є результатом складної й безупинної роботи духу. Робота над словником об'єднала групу з 12-ти науковців – Назіпа Хамітова, Володимира Рижка, Людмилу Шашкову, Світлану Крилову, Ларису Рижко, Сільвію Міневу, Ярослава Любивога, Євгена Мулярчука, Сергія Таранова, Василя Драгопуза, Валерія Жулая, Вселену Світлу – спеціалістів у найрізноманітніших царинах філософії науки та філософії культури. Саме цим науковцям випала честь прояснювати та відновлювати філософські смисли на крутому віражі української історії. Це справді колективна робота, котра

спонукає читача, який «вдивляється в світ сучасної людини очима філософів» (Н. Хамітов), під іншим кутом зору подивитися на те, що він вважав для себе давно відомим у філософії науки і культури та в загальній філософії, котру Аристотель відрекомендував як «першу філософію». Цілком очевидно, кожен автор статті віддав невимірну кількість свого часу, творчої енергії, наукових знань, інтелектуальної проникливості, вклав свою частку душі й серця під час творення оригінального тексту, поєднуючи в кульмінаційній точці раціональне й чуттєве, есенціальне й екзистенціальне, духовність і душевність.

Отже, міждисциплінарний словник постає для Читача як живий скарб спілкування, який у методологічних координатах метаантропології висвітлює систему сучасних поглядів, цінностей, цілей та ідеалів людини, що їх своєю місією поєднує філософія в питаннях взаємодії науки і культури. Таким умонастроєм насажена кожна «світологема» в цьому словнику. Звідси впливає ще один важливий антропореклексивний висновок про те, що для сучасної людини, яка опинилася на світоглядному роздоріжжі, рецензований словник – це водночас життєдайне джерело, з якого, за словами українського філософа-есеїста Г. Сковороди, «вічною парою дихає, оживляє й прохолоджує» [9, с.232]. Створення нового міждисциплінарного дослідження «Філософія науки і культури: словник», безумовно, сприятиме розитковій вітчизняної гуманітарної термінології й – будемо вірити – надасть помітного імпульсу українським філософським дослідженням.

Список посилань

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди / редкол.: В.І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей: у 5 т. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009–2019.
3. Європейський словник філософій: український контекст. Лексикон неперекладностей. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. Т 5. 496 с.
4. Булатов М. О. Філософський словник. Київ: Стилос, 2009. 575 с.
5. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. Театичний словник гасел з напрямку «Філософські науки» (філософія, логіка, етика, естетика) / Укладачі: А.В. Арістова, І.В. Шліхта, за заг. ред А.М. Киридон. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2019. 256 с.
6. Пирожков С.І., Хамітов, Н.В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 256 с.

7. Хамітов Н., Шашкова Л., Крилова С. Словник новітніх термінів філософії науки і філософії культури. Київ: ВАДЕКС, 2024. 290 с.
8. Ніцше Ф. Повне зібрання творів: критично-наукове видання: у 15 т. / Фрідріх Ніцше. Т.1: Народження трагедії; Невчасні міркування I–IV; Твори спадку 1870–1873. Львів: Астролябія, 2004. 769 с.
9. Сковорода Григорій. Наркісс. Разлагол о том: Узнай Себе. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. Харків – Едмонтон – Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. С.231 – 291.

References

1. National Academy of Sciences of Ukraine, H. S. Skovoroda Institute of Philosophy. (2002). Philosophical encyclopedic dictionary (V. I. Shynkaruk et al., Eds.). Abrys. [In Ukrainian].
2. Cassin, B. (Ed.). (2009–2019). European dictionary of philosophies: Lexicon of untranslatability (5 vols.). Dukh i litera. [In Ukrainian].
3. Cassin, B., & Sigov, K. (2024). European dictionary of philosophies: Ukrainian context. Lexicon of untranslatables (Vol. 5). Dukh i litera. [In Ukrainian].
4. Aristova, A. V., & Shlikhta, I. V. (Eds.). (2019). The Great Ukrainian Encyclopedia. Thematic dictionary of slogans in the field of «Philosophical Sciences» (philosophy, logic, ethics, aesthetics). Entsyklopedychne vydavnytstvo. Under the general editorship of Prof. A. M. Kyrydon. [In Ukrainian].
5. Bulatov, M.O. (2009). The Dictionary of Philosophy. Stylos. [In Ukrainian].
6. Pirozhkov, S.I & Khamitov, N.V. (2020). Civilizational subjectivity of Ukraine: from potentials to a new worldview and human existence. Naukova Dumka Press. [In Ukrainian].
7. Khamitov, N., Shashkova, L., & Krylova, S. (2024). Dictionary of recent terms in the philosophy of science and culture. Vadeks. [In Ukrainian].
8. Nietzsche, F. (2004). The complete works: Critical academic edition (Vol. 1): The Birth of Tragedy; Untimely Mediations I-IV; The Works of Heritage 1870–1873. Astrolabe Publishing. [In Ukrainian].
9. Skovoroda, H. (2011). The Narcissus. The phrase is about: Know Yourself. In L. Ushkalov (Ed.), Complete academic collection of works (pp. 231–291). Maidan; Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. [In Ukrainian].

Viktor Dovbnya

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work in K. D. Ushynskiy Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Chernihiv, Ukraine).

<https://orcid.org/0000-0001-6860-4730>

e-mail: prorector_chippo@ukr.net

INTERDISCIPLINARY DICTIONARY AS LIVING TREASURE OF COMMUNICATION

Review of the book: ‘Philosophy of Science and Culture: Dictionary’. Edited by N. Khamitov. Kyiv: KNT, 2024. 437 p.

Abstract

The review is devoted to the analysis of a new interdisciplinary study by well-known philosophers in Ukraine and abroad, edited by Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine Nazip Khamitov, ‘Philosophy of Science and Culture: Dictionary’, published by the KNT Publishing House, which has been working for a long time in the domestic book market of the humanitarian literature. The author emphasises the relevance of this dictionary, identifies key philosophical ideas, concepts, notions, existentials, neologisms, cognitive metaphors and categories of science and culture, which are the focus of attention of students, postgraduates, teachers and scientists, as well as a wide range of intellectuals, all those who are looking for answers to the eternal philosophical questions about human existence in science and culture.

Keywords: science; culture; philosophy of science; philosophy of culture; philosophy of human; philosophical anthropology; methodological culture; metaanthropology; academicism; worldview; new humanism; freedom; love; existence; psychoanalysis.

Стаття- рецензія надійшла до редакції 10.02.25

© Довбня В. М., 2025